

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Bevilaqua-Borsody B.*

Cím: *Budapest gyárfertályainak kialakulása*

Forrás: *Ny. Világ*

(Hely) *13p.* (Idő) *1942 IV. 23.* (Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

384.35

Hely

Idő

"1942"

Személy

Helv...

Budapest gyárfertályainak kialakulása

A régi nagyvárosok városfejlődésének időálló törvényszerűségei vannak. Ezek mutatkoznak meg valamely város helyi, egyéni gazdaságtörténetében, így a régi Budából, Óbudából és Pestből lett új, 1874-ben egyesített Budapestében is.

Helyi adottságok, azaz városföldrajzi, városhelyrajzi tények és helyi vonatkozású iparágazatok, föld és ember, város és város-lakó, lehetőségek és szükségletek szabják meg mindennit és mindig, hogy hol, mikor, hogyan, miért alakul ki egy-egy város ilyen vagy olyan nagyipari városnegyede, azaz gyárfertálya.

Pest, Buda és Óbuda jellegzetes vízi, vízparti települések. Első határozományuk kézművesi és az új gyári városnegyedek kifejlődésére a Dunapart volt.

Ez az oka annak, hogy a török hódoltság utáni Budán, Óbudán és Pesten az átkeletet szolgáló kompos repülőhidak, a dereglyékre szerelt hajóhidak, a dunaparti országutak, azaz a Duna vonalán találjuk a kialakuló kézműves-fertályokat.

A Tabán hévízei mellett helyezkednek el a török hódoltság alatti császáró timárok. Az 1701 óta a mai budai Rudasfürdő és a pesti Irányi-utca között közlekedő repülőhid új ipari települések nyomát mutatja. Pesten a mai Irányi-utca dunai torkolatát a vízzel dolgozó kézfestők fertálya, az egykori Festő-utca. Ide teltek a dunai vízimalmok: emlékké a Molnár-utca. Itt állanak még a dunai halászbárkák: emlékké az 1899-ig a mai Klebelsberg-szobor helyén volt Halas-piac. Ugyanitt volt a dunai zöldszécses dereglyékre támaszkodó Zöld-piac és mellette a régi Pest gabonaforgalmát lebonyolító Búza-piac.

A falakkal körülvett Pest déli alvége jafusias, mezőgazdasági fertály volt. Ide, az egykori Kecskeméti Kapuhoz futott be a két nagy országút, az egyik a mai Üllői-út, a másik a mai Soroksári-út, melynek régi neve Nándorfejérvári, azaz Belgrádi-út volt. Ezért lett a Kecskeméti Kapu környéke a Magyar fertály, emléké a Magyar-utca őrzi. A mai Calvin-tér ezért lett Szénás-piac és a marhavásártér, ezért volt itt a marhahajtók Hajduk-utcája, utóbb Lövéház-, majd Lövész-, ma Királyi Pál-utca. Ide özőnlött az Alföld minden terméke.

Északon alakult ki a gyári fertály az 1800-as évektől, mint Berlinben a Berlin-Nord vagy Londonban a London-North. A városfal a mai Deák Ferenc-utcán futott. Itt az egykori Városhalon kívül, az északi városfelvén, a régi Újépület — ma Szabadság-tér — mellett születik meg a Mayerffy-család gyára, a nagy sergyár 1815-ben.

Ez a pesti északi gyárfertály kialakulásának első feckéje. Ennek közelében épül fel 1842-ben a Széchenyi István gróf kezdesére alakuló Pesti Hengermalom, mely a későbbben itteni malomfertály kialakítója lett. Itt jelenik meg a közelben 1842 körül a Schlick-vasöntőműhely és adja a Gyár-utca nevét. Az Újépület mellett dolgozik a spanyol Valero-család selyemtakácssága. Itt helyezkedik el a Szatmári-Ullmann-család dohánygyára, a Petz Vilmos kémiai gyára már a Váci-úton van az 1840-es évek legelején.

Ide, a Dunaparra helyezkedik el a komáromi deszkakereskedők tulajdonságai. Az Angyalmezőn — utóbb Angyalföld — az 1860-as évek végén épül fel a Kochmeister Frigyes báró által alapított első keményítő gyár, majd az ugyancsak általa alapított első aszfaltgyár.

Mindaz északi irányba terelte Pest gyár-

fertályainak kialakulását, ami a külső Váci-út vonalának felel meg és Újpest munkásfertály volt kialakulásának is alapja lett. 1862-ben ide tervezték az összekötő vasúti hidat, a pesti Vámházat és a Szabadraktárt (Warrant House, Free Dock). Ez a Nyugati Indóházat a későbbi Margit-híd vonalán kötötte volna össze a Déli Vaspályával.

A város déli alvégeinek jellegzetes mezőgazdasági tényei a XVIII. századvégi itteni Halászfertály és a Molnár-tó — a vízimalmok kikötője —, melyek mezőgazdasági jellegét az 1880-as években kiépülő gabonarakartár és az Elevátor, valamint a Dunaparti Pályaudvar, majd az összekötő vasúti hid fejezte ki. Ennek sorozatában alakult ki a déli gyárfertály, majd az új Csepeli Szabad Kikötő is. Ugyanez az oka a csepeli gyárfertály kifejlődésének is.

Kőbánya jellegzetes sergyári fertálya — mint ezt legutóbb írta meg — az Öreg-hegy földalatti köfajtőrnátra támaszkodott. Téglához való agyagrétegei téglagyári fertályt is kialakítottak. A várostól való távolsága alakította ki a mai tétényi sertéshizláló ösét, a kőbányai sertésszállásot. A város déli alvégeinek jellegzetes mezőgazdasági intézményeit mutatja a ferencvárosi malomfertály és a két Vágóhíd kialakulása.

Egészségesebb városfejlődést mutatott volna — az állandó északnyugati széljárás miatt —, ha a gyártelep Pest déli alvégein alakult ki. Amikor régi, kezdetleges városfejlesztési várospolitikánk felfigyelt, akkor már az északi gyárfertály kialakult.

Bevilaqua Borsody Béla dr.